

אלי מעוז - סיפור חייו

רשמה: עופרה בריל (2008)

אלי מעוז הוא לא יהודי המספר על עצמו הרבה, לכן קיבלתי את סיפורו בהפתעה גמורה ובהתרגשות. בהחזיקו את הספר "שלום על הרובים" (סיפורו של חיים לבקוב וחבריו, מאת רזיאל ממט) אמר לי אלי: "הנה פה אני מוצא את תיאור דרך הבריחה של ילדי סוריה לארץ ישראל, ומוזכרים פה שמות של משפחות שאני מכיר אותם מסוריה".

אלי גדל בסוריה, בשבילי זו הייתה הפתעה גמורה.

את סיפור המשפחה מספר אלי: סבא וההורים שלי גרו בחיפה ברחוב מסדה, מעל הטכניון, עד 1938. לסבא היו עסקים פורחים עם הצבא התורכי, ששהה באותו זמן בארץ. על פי הסיפורים שלו סבתא הייתה שומרת את הכסף שהוא הרוויח בפחים.

בגלל ההיכרות של סבא עם הגנרלים התורכיים שיחררו את אבא שלי משירות בצבא התורכי.

לסבא היה רכוש גדול במושבה הגרמנית בחיפה - אורוות סוסים ערביים בעיר התחתית ובית חרושת בעכו, בשנים 1911-1919.

כאשר החלו פרעות ביהודים, ואת הרכוש הזה קשה היה לממש באותם זמנים, לקח סבא את המשפחה לבירות שבלבנון, שם פתח בית חרושת לטקסטיל. אני נולדתי בבירות ב-1938.

הבית שלנו היה בפרבר בבירות, סמוך לכביש החוף של בירות.

את בית החרושת סבא בנה למען עתיד הילדים והנכדים. אחי, שלמד בטכניון, והיה דובר גרמנית וערבית, קיבל על עצמו לנהל את בית החרושת. המפעל היה פעיל עד שנות השישים.

סבא בנה גם בית למשפחה בדמשק, וחלק מהמשפחה עברו להתגורר בדמשק.

לכבודו של אבי, סבא בנה בית כנסת מפואר בדמשק, ליד שכונת המגורים שלנו. בית הכנסת היה מאוד מפואר, (עד היום הוא קיים). בית הכנסת נפתח רק בשבתות ושיקרת את היהודים שומרי המסורת שבשכונה. הבית בו המשפחה התגוררה היה בית עצום עם פטיו באמצע.

אלי, כאחד מבני מואס העשירה והמפורסמת, ביקר בדמשק בגן ולמד בבית הספר היהודי של אגודת "כל ישראל חברים" עד כיתה ד'.

מספר אלי: "הבית שלנו בדמשק שימש תחנה קבועה לכל מבקר מארץ-ישראל. בבית דיברנו עברית והיינו קשורים לארץ. ב-1945 התנועה הציונית פעלה במחתרת בסוריה. אני זוכר עד היום את הגנת רבקה מאפיקים, שפעלה כשליחה מטעם "ההגנה". היא עבדה בגן הילדים וגרה בביתנו. היא למעשה טיפלה בנוער החלוצי והעלתה אותם בדרך לא-דרך לארץ-ישראל".

בספר על חיים לבקוב וחבריו - "שלום על הרובים", מאת רזיאל ממט, מתואר שביל הבריחה מדמשק לארץ ישראל באותם שנים:

"קבוצת נערים יהודים התארגנו ונשבעו להיות החלוצים הראשונים מקהילתם שיעלו לארץ-ישראל.

נוצר קשר מכתבים בין נערי דמשק למזכירות בעין-חרוד. הנערים ביקשו להתיישב באדמות חורן. עד מהרה התברר להם שהם חייבים לעבור בארץ ישראל ולקבל הכשרה חקלאית בכפר גלעדי.

סוכם שהקבוצה הראשונה שתצא לכפר גלעדי תמנה רק שישה נערים. פרץ ויכוח חריף בין הנערים,

כאשר כל אחד נאבק להיכלל בין השישה. לבסוף הוחלט שיוטלו גורלות. בית הקברות הנוצרי היה עד אילם בלילה אפל למחזה שמצבותיו לא חזו מעולם. כעשרים נערים משכו בידיים רוטטות פתקים לבנים מתוך כובע. על שישה מהפתקים הייתה כתובה מילת הקסם - "ארץ ישראל".

הנערים שנבחרו לצאת לארץ ישראל ניצבו בפני בעיה קשה - האם לספר להורים על התוכנית הנועזת. כולם ידעו שההורים לא יתנו את הסכמתם. כולם עבדו לפרנסת משפחותיהם והחליטו לצאת לעבודה

כרגיל, ובמקום להגיע לעבודה להגיע לארץ. בפעולת ההכנה הם שיתפו יהודי מבוגר בשם אבו

איברהים, שהיה סוחר הסובב בכפרים הסמוכים לגבולה של ארץ-ישראל. הוא היה יוצא מדמשק

כשהוא טעון משא של בדים, חוטים, כפתורים, מחטים ומוצרי דיסקית שונים. מהכפרים היה חוזר

לדמשק כשבידיו תרנגולות, ביצים, גבינה ושאר פירות וירקות, שמכר בשווקי דמשק. הנערים ביקשו מאבו איברהים שיעזור להם להגיע לארץ ישראל. אבו איברהים הסכים לעזור להם וניסיונו הרב בנפתולי הדרך עזר לנערים לבטוח בו. הוא קבע איתם להיפגש בעיירה הצ'רקסית קוניטרה, ששימשה באותם שנים מרכז כלכלי ומנהלי של רמת הגולן. מכאן הבטיח להובילם לארץ ישראל.

בבוקרו של יום היציאה לבשו הנערים שכבות רבות של בגדים, נפרדו כרגיל מהוריהם ופנו לעבר מקומות עבודתם. בדרך שינו מכיוונם ומיהרו לכיכר המרכזית של דמשק, סמוך לנהר ברדה, ששימשה נקודת המפגש. עוד הם מחפשים נהג שיסכים להסיעם לקוניטרה, והנה איש מוועד הקהילה הולך וקרב לקראתם. הלה זיהה אותם, נופף בידו ופנה לעברם. גם אם מי מהם חשב לברוח לא היה טעם לדבר. "מה אתם עושים כאן?" שאל בפליאה. שתיקה.

"מה קרה לכם? בלעתם כולכם את לשונותיכם? מה עושים נערים בגילכם בשעת בוקר זו במקום שנערים יהודים אינם נוהגים לבוא?"

הנערים הביטו זה בזה בעיניים מבוהלות ושתקו. אחד מהם פלט חרש: "אנו נוסעים לארץ-ישראל". האיש נדהם ושאלם אם הוריהם מודעים לנסיעתם זו. משנענה בשלילה הרים את קולו, תוך שהוא מנפנף במקלו בצורה מאיימת: "חזרו מיד לבתיכם, לפני שאמסור אתכם למשטרה", אמר.

הנערים התפזרו בבהלה לכל הכיוונים. האיש התבונן בהם נעלמים בסמטאות ופנה לדרכו. כעבור מחצית השעה שבו הנערים ונפגשו בכיכר. כאשר תכננו את נסיעתם לקחו בחשבון אפשרות כזו. עתה מיהרו ועלו לרכב שעשה דרכו מדמשק לקוניטרה. שם המתין להם אבו איברהים עבאס, שלקח אותם לכפר עין-קניניה, כפר דרוזי בשיפולי החרמון וממזרח לבניאס, לביתו של שייח' פארחן. השעה הייתה שעת דמדומים כשנכנסו לביתו של השייח'. הוא לא נחשב לאוהד יהודים, אך אבו איברהים היה ידידו הטוב והסכים לעשות את המעשה למען ידידו.

הנערים כובדו בפיתות חמות, גבינה וזיתים. בחצות העיר אבו איברהים את הנערים, חיבקם בחמימות והפקידם בידי שני מורי הדרך הדרוזים. השניים רכבו חמושים על סוס וחמור, ואילו הנערים רצו בעקבותיהם. לפנות בוקר הגיעו לשדות כפר גלעדי, כשהם חבולים ומלוכלכים ממעידות אין ספור בדרך לא דרך שעשו. מורי הדרך עצרו את בהמותיהם - "עד כאן" הכריז אחיו של שייח' פארחן. הוא הצביע בידו לעבר צריף עץ: "לשם אתם צריכים להגיע".

הנערים חצו את הנחל ומיד כשעלו מקני הסוף נתקלו באדם החורש את שדהו. האיש פנה אליהם בעברית: "מהיכן הגעתם? מי אתם? מי הביא אתכם לכאן?"

היה זה נחום הורביץ, איש כפר גלעדי. הנערים סיפרו לו את סיפורם, בהצביעם לעבר שני הדרוזים שעמדו בצל העצים והתבוננו בהם. "לכו והביאו אותם לכאן", אמר להם נחום הורביץ.

אחד הנערים רץ לעבר הדרוזים וביקשם להתקרב. עד מהרה חזר הנער לבדו. "הם פוחדים לעבור", אמר. "לכו והביאו אותם לכאן", התעקש נחום הורביץ, "אתם לא תיכנסו לכפר גלעדי בלעדיהם!!".

הפעם חזרו כל השישה, הפצירו והתחננו לפני שני הדרוזים שיסכימו להתלוות אליהם. "אנחנו נשבעים שלא יאונה לכם כל רע", אמרו הנערים. "כשם שאתם שמרתם עלינו עד כאן, אנו מבטיחים לשמור עליכם עתה".

לבסוף נתרצו הדרוזים, חצו את הנחל ויחד עם נחום הורביץ נכנסו לכפר גלעדי. כאן פרשו הנערים והדרוזים להתרחץ, ולאחר מכן מיהרו לחדר האוכל, שם הוגשה להם ארוחת בוקר. תוך כדי ארוחה שוחח נחום עם הדרוזים. משסיימו את הארוחה נתן נחום בידיהם שני בקבוקי משקה בשביל השייח' פארחן וליווה אותם ביחד עם הנערים עד לגבול, שם נפרד מהם לשלום. כל הנערים שובצו בעבודות חקלאות של הקיבוץ והחלו תהליך קליטה ארוך בארץ".

אלי מעוז לא היה בין אותם נערים שהגיעו כך לארץ. מספר אלי: "כאשר פרצה מלחמת השחרור נלקח אבא שלי כבן ערובה, יחד עם עוד כחמישים יהודים אמידים, לבית הכלא המרכזי בדמשק. במשך שלושה חודשים הוחזק אבא מואס בבית הסוהר, כאשר משרתו הנאמן מביא לו מהבית יום יום אוכל כשר. המשרת הארמני היה נהג הדליג'נס של אבא, שהיה

מביא אותו לעבודה ומחזיר אותו ממנה. עד יומו האחרון אבא לא עשה כלום למען עצמו. כאשר צריך היה להתגלח, היה מגיע ספר הביתה, מגלח ומספר אותו. אז לא הבנתי למה המשרת הארמני כה נאמן לנו, על אף שכל הערבים, שקודם היו ידידי המשפחה, פונים לנו עורף. כיום ברור לי שהסיבה הייתה שותפות גורל. שנאת הערבים לגבי היהודים והארמנים כאחד.

היהודים הוכנסו לגטו ורכוש המשפחה הוחרם. במצב הנואש הזה החליטה המשפחה, כשאימא הייתה הדוחפת לכך, לברוח ללבנון, שם עדין פעל בית החרושת לטקסטיל, בהנהלת אחד מהאחים הבוגרים שלי. איך עוברים את הגבול מבלי שיבקשו תעודת זהות? ההחלטה נפלה על שוחד, שינתן לנהג אוטובוס המביא עולים לרגל ממכה".

אלי, מחופש כנוצרי, יחד עם אחותו ואימו יצאו לפנות ערב למקום ההתכנסות של עולי הרגל. הם עלו לאוטובוס.

מספר אלי: "הנהג שם על ראשי כפייה ותלה על צווארי צלב גדול, שלא יחשדו בנו כיהודים". המשפחה עברה בשלום ללבנון ואבא הגיע אחרי זמן מועט.

גם בלבנון לא ליקקו היהודים דבש. הוטל חרם על הקהילה היהודית והפועלים הערבים לא הופיעו לעבודה בבית החרושת. באווירה עוינת כזו הוחלט שהילדים הקטנים מהמשפחה יעלו לארץ.

הדרך היחידה שהייתה קיימת הייתה לשחד מבריחים, כדי שהילדים יוסתרו בספינת דיג מכוסים בברזנט, ויובאו לראש הנקרה דרך הים. עם אור ראשון הם הגיעו לראש הנקרה, שם הם פגשו את נציגי הסוכנות, עוברים טיפול של די.די.טי על הראש, ועוברים למחנה שער העלייה בחיפה.

"עד היום", מספר אלי, "כשאני מגיע לאזור ראש הנקרה אני מבקר בחוף אכזיב, ליד סלע מסוים שבו עצרה הסירה בחוף".

משער עלייה הגיע אלי למוסד אונים בכפר סבא, שם התארגן גרעין צעירים שהשלים את קיבוץ כפר גליקסון.